

Sámit ja Sápmi kártaide

‘Mapping and Analysing Saami Space’ – prošeakta.

Davviriikkaid ministtarráđđi, Arctic Co-operation Programme 2012-2014

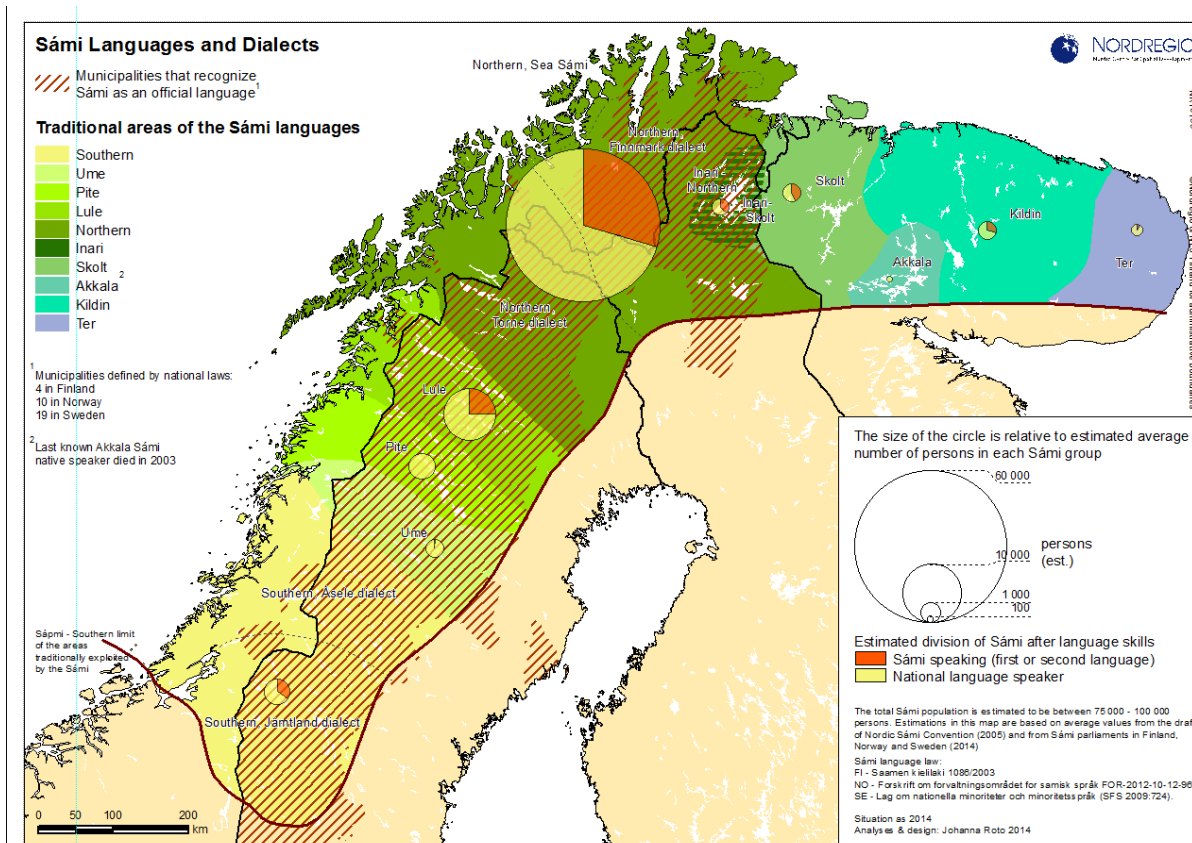
Johanna Roto 2015

Dát kárta masa leat merket stuorimus gávpgogiid ja giláziid, jávrriid ja jogaid/eanuid, lea dábálaš kárta, muhto leat dasa merkon báikenamaid guovllu sámegeiela mielde.

Sámi gielat ja suopmanat

Sápmelaččaid lohku sáhtttá dušše meroštallojuvvot davviriikkaid čearddalašvuoda statistihkaid vuodul. Eará gáldut leat nugo mat giella ja sámedikki jienastuslogut eaige duođaš ollásit sápmelaččaid logu. Dábálaš einnostusaid mielde leat sullii 40 000 sápmelačča Norggas, gaskal 15 000 ja 25 000 Ruoŋas, 10 000 suomas ja 2 000 Ruoššas. Sápmelaččaid lohku oktiibuot lea einnostuvvon leat gaskal 65 000 ja 100 000. Sámis leat oktiibuot 10 sámegeiela. Kárta čájeha sámegeielaid guovllu juhkkuojuvvon iešguđetge suopmaniid mielde. Maiddái dálá gielladilli čájehuvvo, nationála lága mielde, čájehuvvo. Sápmelaččaid meroštallan giellaanu mielde lea juhkkuojuvvon giellamáhtu vuodul.

Sámi guovllut nu movt leat mearriduvvon nátionála lágas

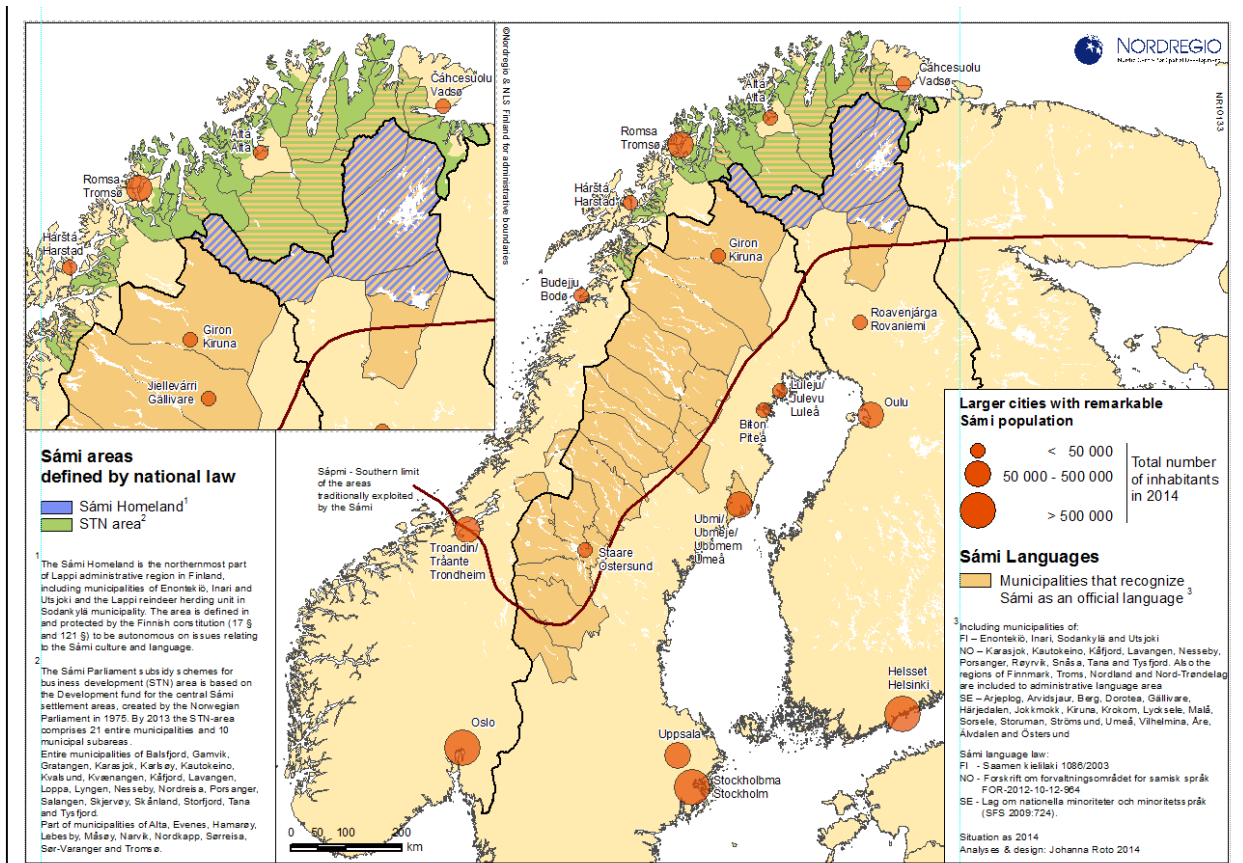
Sámiid ruovttuguovlu lea davimus oassi lea Suoma sámiguovlu hálddabusvires suomas, masa gullet suohkanat Eanodat, Anár ja Ohcejohka ja Soađegili suohkana boazodoalloovttadat. Guovlu lea mearriduvvon ja suodjaluvvon suoma vuodđolága (§ 17 ja § 121) bakte ja lea iešheanalaš gažaldagain mat gusket sámi kultuvrii ja gillii.

Vuodđun Sámedikki doarjjaortnegiidda ealáhusovdáneami várás (SDE) guovddáš sámiguovlluid ovdánahttinfoanda, man Norgga Stuorradiggi ásehii 1975. Jagi 2013 SDE-guvlui gullet 21 suohkanat ja 10 suohkanlaš oasseguovllut. Maiddái Finnmárkku, Romssa, Nordlándda ja Davvi-Trøndelága fylkkat gullet giellalága hálddašanguovlui.

Olles suohkanat: Báhcavuotna, Deatnu, Divtasvuotna, Fálesnuorri, Gáivuotna, Gálsa, Gáŋgaviika, Guovdageaidnu, Ivgu, Kárášjohka, Láhppi, Loabát, Návuotna, Omasvuotna, Porsáŋgu, Ráisa, Rivttát, Skiervá, Skánit, Siellat ja Unjárga

Suohkanoasit: Áltá, Davvenjárga, Davvesiida, Evenášši, Hábmmer, Máttá-Várjjat, Muosát, Nárviika, Ráisavuotna ja Romsa

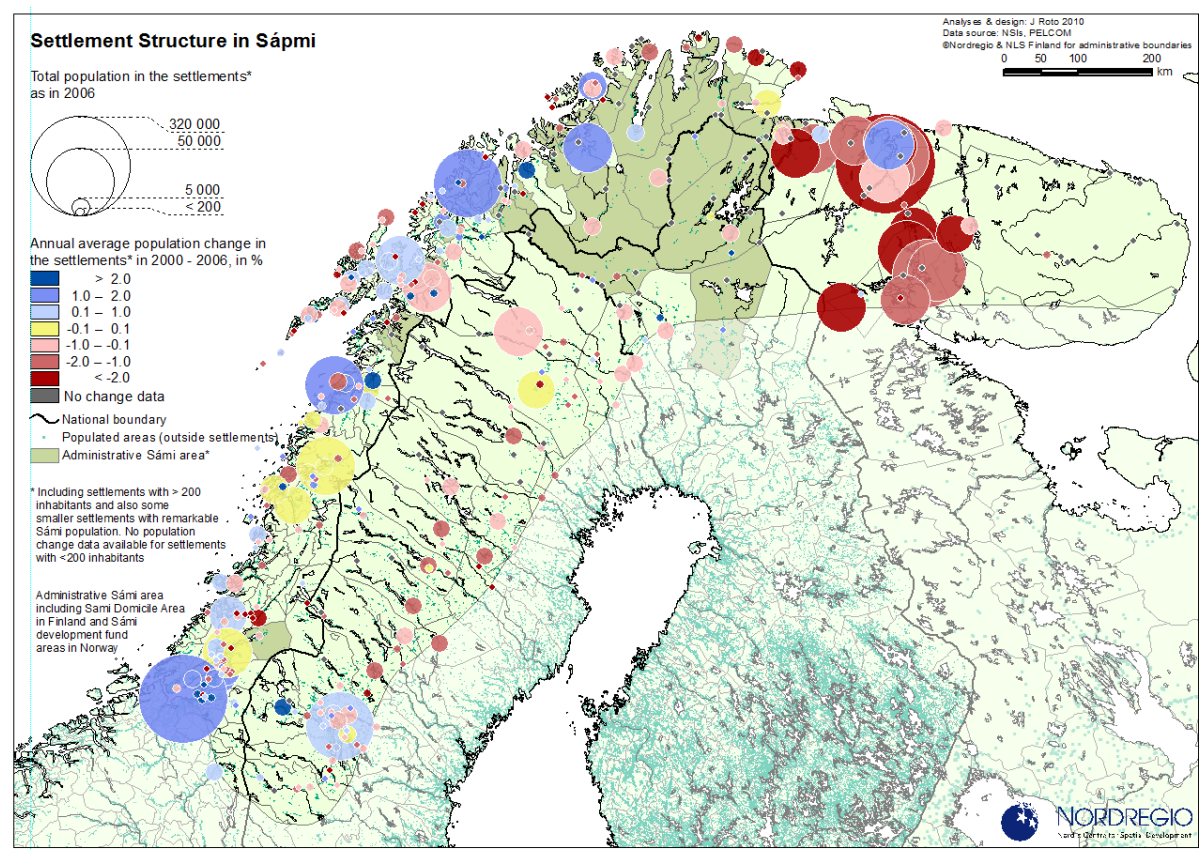
Dán áigge sámiid eai dušše oro árbevirolaš guovlluin. Iešguđetge gálduid vuodul (nugo mat Sámedikkiid jienastuslohku, giellaoahpahus ja báikkit gos leat sámi ásahasat). Mánnga báikki dahje gávppoga olggobealde sámi árbevirolaš guovllu, sáhttet čalmmustahttojuvvot ođđa “sámi ássanbáikin”. Dát stuorit ássanbáikkit ja suohkanat, mat leat mearriduvvon lága bakte, čájehuvvojit dán kárttas.

Ássanstruktuva Sámis

Sámi guovlluin leat sullii 2 miljovna ássi, ja olbmot ášset viiddis geográfalaš guovllus. Álbmoga juohkima sáhtta golmma geahččanvuogi dahje attribuhtaid vuodul oaidnit, oarjji ja nuortti, rittu ja siseatnama ja gávptolaš ja báikegotti guovlluid mielde. Oarje-/nuorta erohus vuolgá ássanminstaris mii lea davviriikkain gos leat oalle mánga smávva ja gaskasturrosaš gávppogat ja Guoládatnjárggas, gos váile miljovna ássi orrot dihto sturrosaš ássanbáikkiin. Riddu ja siseatnan vástida árbevirolaš, historjjálaš ássanminstariid gos stuorra ássanbáikkiit leat riddoguovlluin dahje váldoanuid lahka, ja eanas siseatnanguovllut mat ledje ávdin guovllut dahje gos ledje dušše soames smávva, bistevas ássanbáikkiit. Gávptolaš/báikegoddelaš erohus eanet govvida dál ággi álbmodynamihka, mii mearkkaša ahte eanet ja eanet olbmot ášset gávppogin, ja báikegottit šaddet gillát eretfárrenváttisvuodáiguin. Dál 65% olbmuid ášset ássanbáikkiin Sámis gos lea unnimusat 10 000 ássi, ja Guoládatnjárggas lea dát badjel 85%.

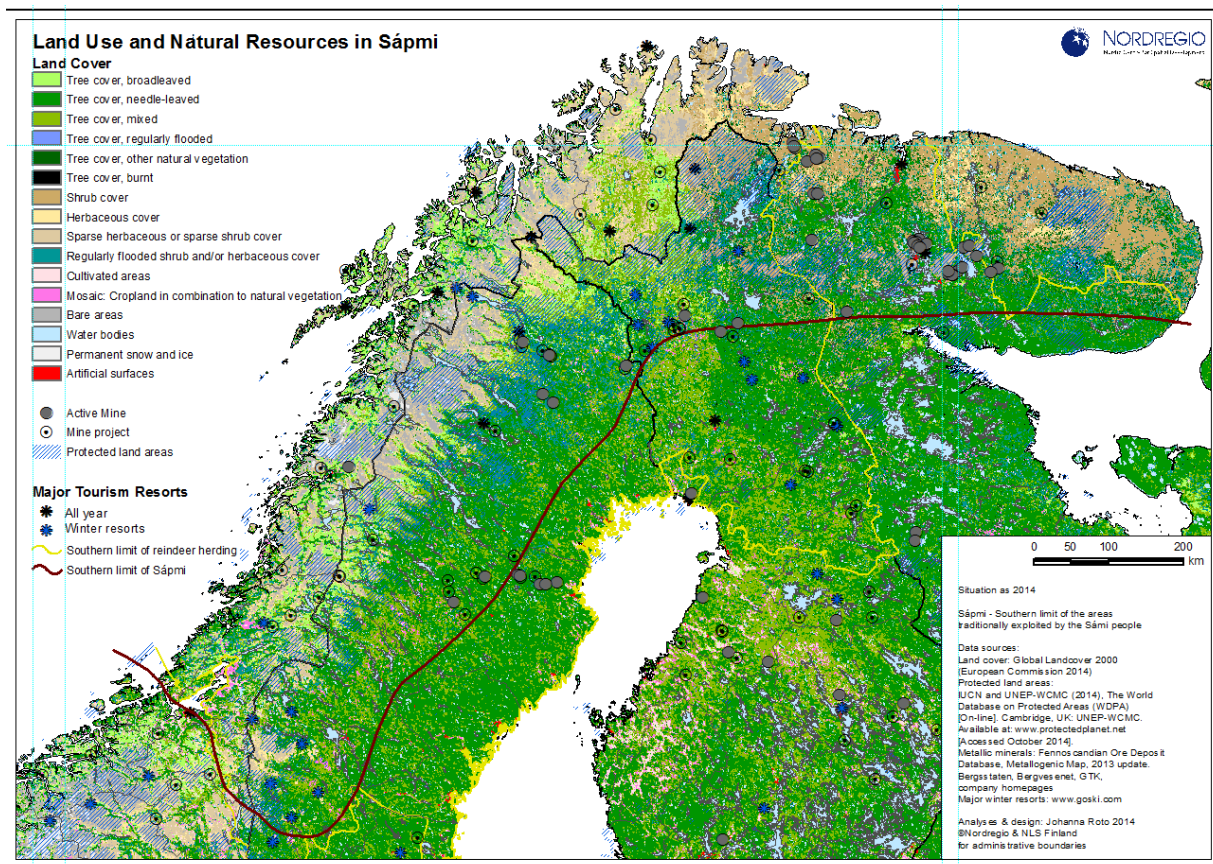
Maŋimus 20 jagiid áigodagas lea sámi guovlluid oppalaš olmmošlohku njiedjan 14%. Eanas oassi dán njiedjamis lea dáhpáhuvan báikegottiin ja smávit ássanbáikkiin. Mánnga stuorit gávppoga ja soames smávit ássanguovllut lea vásihan olmmošlogu lassáneami. Earenoamážiid Norgga gávppogat Romsa, Bådådjo ja Áltá ja soames smávit ássanguovllut main leat buori guovlulaš valljodagat, nugo mátkemaaláhus ja guolásteapmi, leat vásihan buori olmmošlogu ovdáneami.

Areálageavaheapmi ja luonduvalljodagat Sámis

Stuorimus oassi sámiguovllus lea davábealde poláragierddu. Norggabeale oarjjabeale guovlluin leat vuonat, ráššat ja čiekŋalis leagit ja Ruotas vuovdeguovllut- ja johkaleagit ja vuollegis alážat main leat ollu jeakkit ja jávrrit Finnmárkkus ja Duortnosleagis nuorttas guvlui. Oassi Guoládatnjárggas lea čearroguovlu. Dán guovllus leat ollu luonduvalljodagat, ja guovllus leat buori vejolašvuođa doaimmahit vuovdedoalu, boazodoalu, mátkeealáhusaid, energijabuvttadeami jna. muhto ii áibbas nákkuid haga eará eanangeavaheddjiiguin.

Maŋimus jagiid leat lassáneaddji hattit máilmmimárkanis ja ložžen gáibádusaid oažžumis prospekterema vuoigatvuođaid dagahan eanet miellagiddevažžan ja geasuheaddjin ohcat ja buvttadit minerálaid. Dan oaidnit earenoamážiid nu gohčoduvvon Fennoskandia galbba guovllus, mii iežas minerála riggodagaid dihte lea máilmmiviidosaš dehálaš guovlu. Dusse árbevirolaš Sámi guovllus, de leat odne 40 doaibmi ruvket, ja soames jagiid geahčen de sáhttet ruvkkid lohku lassánan nu ahte leat 84 ruvke. Industriija dárbbasa máilmmiviidosaš márkanhattiid. Vaikko ruvkeindustriija sáhtta buktit ekonomalaš vuoittuid ja fuopmášahti ovdánanvejolašvuođaid biriide, de minerálavalljodagat sáhttet buktit hástalusaid gávdni guovlulaš ealáhusaide nu movt boazodollui, vuovdedollui ja mátkeealáhussii ja maiddái luonddupárkkaide dahje birrasii obanassiige, earenoamážiid go geavahit dihto várálaš kjemikálaid buvttandoaimmas.

Boazodoalloguovllut

Oppalaš boazolohku Suomas ja Finnmárkkus nu movt lei 2013 ja 2011 muđui Norggas. Boazolohku Ruotas čájeha alimus boazologu dálveeatnamin jagi 2014:s. Boazolohku Guoládatnjárggas lea meroštus jago 2000 gaskkamuttus.

Boazodoalo geavahusguovlu – Opplánda duottarguovlluid rájes gitta Guoládatnjárgga oarjerittu rádjai lea badjel 500 000 km² viiddis. Juohke áidna davviriikkain dát mearkkaša sullii 30-40% oppalaš eananviidodagas, dahje 140.000 km² Norggas, 160 000 km² Ruotas ja 123 000 km² Suomas. Guoládatnjárggas boazodoallu geavaha sullii 83 000 km² viiddis guovlluid. Vaikko boazodoallu lea sámi váldealáhus, de dušše smávit oassi sápmelaččain ja barget ja ellet boazodoalus.

Boazodoalu guovlu viidodat **Suomas** lea sullii 123 000 km², sullii 33 % riikka olles eananviidodagas. Guovlu lea juhkojuvvon earenoamáš boazodoalloguovlun ja boazodoalloguovlun. Earenoamáš boazodoalloguovllus galgá boazodoallu vuoruhuvvot ja oažžut earenoamáš fuomášumi sisbáhkkenáššiid oktavuodas. Boazodoallu doaimmahuvvo ja lea juhkojuvvon bálgosiidda. Sámis leat 56 bálgosa. 13 bálgosa lea nu gohčoduvvon sámi bálgosat, ja leat Sámis.

Suomas lea buohkain geat bistevaččat ássit dan suohkanis gosa orohat gullá ja leat EO riika ássit riekti eaiggáduššat bohccuid – iige dárbbas leat sápmelaš nu movt Norggas ja Ruotas. Dasto ferte dat olmmoš lea orohatmiellahtun. Bálgosiid ovtastus.

Dušše sámiin, geat leat sámi boazodoalločearu miellahtun, lea riekti bargat bohccuiguin **Ruoŋas**. Boazodoalloguovlu Ruoŋas lea juhkkjuvvon 51 Sámi boazodoalločearuide. 33 duottarčearuin leat guhkes johtimat geasse- ja dálveguohtumiid gaskkas. 10 vuovdečearuid sámi boazodoallu unnán rievddada ja doaimmahuvvo vuovdeguovlluin. 8 čearu Duortnosleagis gohčoduvvojit sámi boazodoalu konsešuvdnačearut. Konsešuvdnačearut doibmet sierranas doaibmalobi vuodul man leat ožžon leanastivrras. Eará čearuid ektui de konsešuvdnačearuid sáhttet eará go sápmelaččat oamastit ja konsešuvdnačearut maiddái oamastit eatnamiid go sin bohccot guhtot. Boazodoallolága mielde de sáhttet maiddái sápmelaččat oamastit konsešuvdnačearu ja iežaset eatnamiid.

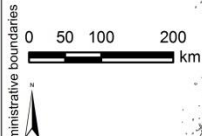
Norgga 2007 Boazodoallolága mielde (Láhka Boazodoalu birra 2007-06-15-40), de leat dušše sis geain lea riekti oažžut bealljemearkka geat sáhttet bargat bohccuiguin sámi boazodoalloguovllus. Son guhte galgá oažžut bealljemearkka galgá ieš leat sápmelaš, ja váhnemin dahje áhkus ja áddjás galgá boazodoallu leamašan váldoealáhussan. Dasa lassin lea vel boazodoalu konsešuvdnaguovlu Lulli-Norggas, gos leat sullii 10 000 bohcco, ja sihke sámit ja dážat sáhttet bargat boazodoaluin. Boazodoalloguovlu lea sullii 14 000 km² viiddis, dahje 40% Norgga eananviidodagas. Sámi boazodoalloguovlu lea fas juhkkjuvvon guđa guovlulaš boazodoalloguovlluide (Nuorta-Finnmárku, Oarje-Finnmárku, Romsa, Nordlándá, Davvi-Trøndelága ja Lulli-Trøndelága/Hedmárku) ja mas fas leat juhkkjuvvon 89 orohagaide. Muhtumat leat jahkodagaid mielde anus ja eanas orohagat lea láchčojuvvon nu ahte sii guođohit áigodagaid mielde, giđđat, geasset, čakčat ja dálvet. Konsešuvdnaguovlu lea juhkkjuvvon njealji boazodoalloserviide (boazosearvit).

Boazodoalloguovllut

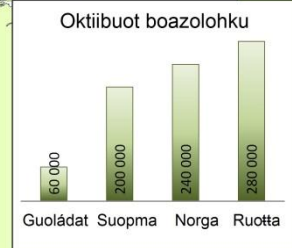
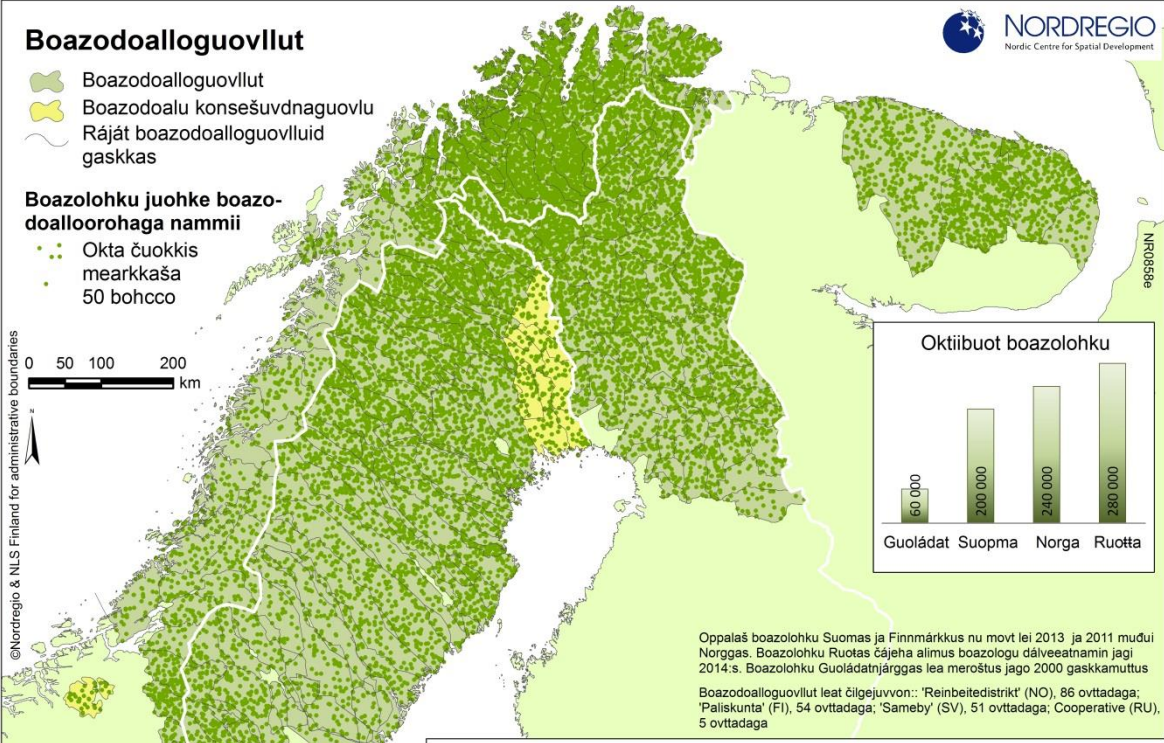
- Boazodoalloguovllut
- Boazodoalu konsešuvdnaguovlu
- Ráját boazodoalloguovlluid gaskkas

Boazolohku juohke boazodoalloorohaga nammii

- Okta čuokkis mearkkaša 50 bohcco

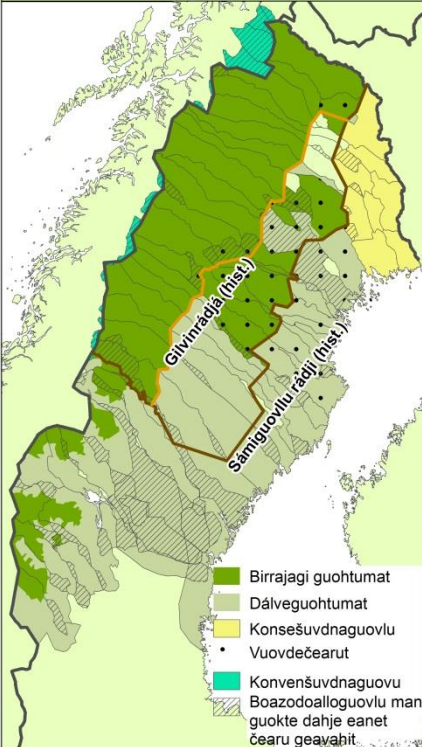
©Nordregio & NLS Finland for administrative boundaries

Oppalaš boazolohku Suomas ja Finnmárkkus nu movt lei 2013 ja 2011 muđui Norggas. Boazolohku Ruotas čájeha alimus boazologu dálveatnamin jagi 2014:s. Boazolohku Guoládatnjárggas lea meroštus jagi 2000 gaskkamittus

Boazodoalloguovllut leat čilgejuvvon: 'Reinbeitedistrikt' (NO), 86 ovttagada; 'Paliskunta' (FI), 54 ovttagada; 'Sameby' (SV), 51 ovttagada; Cooperative (RU), 5 ovttagada

Gáldu: Landbruksdirektoratet 2014, Paliskuntain yhdistys 2014, Sametinget 2014, Mustonen & Mustonen 2011, Analyša & hábmen: Johanna Roto 2014

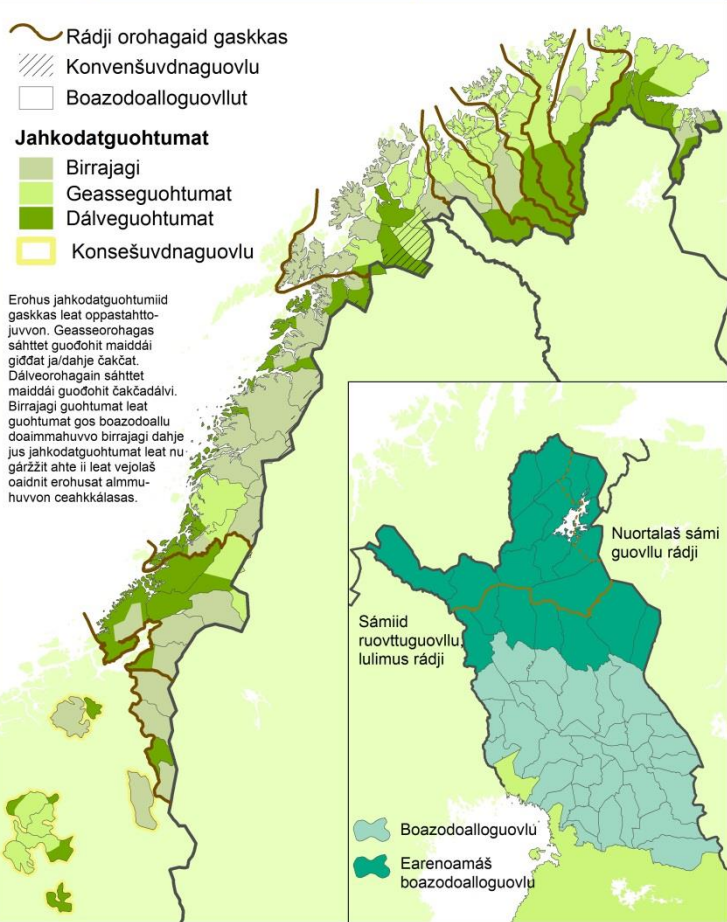
- Ráđji orohagaid gaskkas
- Konvešuvdnaguovlu
- Boazodoalloguovllut

Jahkodatguohtumat

- Birrajagi
- Geasseguohtumat
- Dálveguohtumat
- Konsešuvdnaguovlu

Erohus jahkodatguohtumiid gaskkas leat oppastahitojuvvon. Geasseorohagas sáhttet guođohit maidđai giđđat ja/dahje čakčat. Dálveorohagain sáhttet maidđai guođohit čakčadálvi. Birrajagi guohtumat leat guohtumat gos boazodoallu doaimmahuvvo birrajagi dahje jus jahkodatguohtumat leat nu gáržžit ahte ii leat vejolaš oaidnit erohusat almmuhuvvon ceahkkálasas.

- Birrajagi guohtumat
- Dálveguohtumat
- Konsešuvdnaguovlu
- Vuovdečearut
- Konvešuvdnaguovlu
- Boazodoalloguovlu man guokte dahje eanet čearu geavahit

- Boazodoalloguovlu
- Earenoamáš boazodoalloguovlu